

Проф. др Бојка ЂУКАНОВИЋ

ВЕЛИКИ ВОЈВОДА МИРКО ПЕТРОВИЋ Скица за портрет према британској литератури

Сви озбиљнији британски прегледи црногорске историје друге половине деветнаестог вијека биљеже и личност Великога војводе Мирка Петровића. Иако није званично био господар Црне Горе, Британци су га осјећали као 'сиву еминенцију' за вријеме владавине његовога брата књаза Данила и сина књаза и краља Николе.

Поред значајне улоге коју је имао у историји свога народа, у енглеским текстовима јасно су оцртане и неке од његових личних особина. Описан је као ватрени јунак, срчани и поуздани вођа, жесток и оштроуман; човјек способан за самоодрицање и стрпљиву преданост; те као учени пољопривредник са даром за писање пјесама.

Британци су Великога војводу Мирка Петровића прије свега сматрали вјештим и мудрим војсковођом. У њиховој историографији до детаља се описују потези које је он правео на бојном пољу. Када је загрмјело на херцеговачкој граници, записао је, на примјер, Виљем Дентон, на мјесту гдје се аустријска територија додирује са турском и црногорском, турске трупе кретале су се из правца Требиња са наређењем да заузму Граховско поље. "Седам хиљада људи под вођством Хусеинпаше који су ишли путем за Клобук, стигли су на зараван Граховца и тамо се улогорили. Једина црногорска војска наспрам њих био је мали контингент од 400 људи. На вијест о нападу Мирко је пожурио на угрожено мјесто да би преузео команду над овим малим одредом. Када је стигао, послао је Књажевог секретара, Деларија, да протестује код Паше због овога ничим изазваног напада. Кад је овај стигао у турски логор, ухваћен је и задржан као талац. Схвативши, међутим, да су црногорске трупе постављене на мјесто које је било веома тешко напасти и да разни контингенти непрестано хитају на мјесто опасности и стављају се под Миркову команду, турски командант је одлучио да се повуче са мјеста које је био заузео. Повлачење је уредно почело. Мирко, међутим, који је већ био наслутио да ће турска војска бити приморана да се повуче, одбијајући да попусти молбама својих људи, који су горјели од жеље да нападну турске трупе, био је већ претходно вече упутио контингент од 400 људи који су се били први супроставили напредовању турскога команданта, да пођу иза непријатеља, а њиховом је вођи наредио да се поставе преко јединога слободнога простора, отворенога за по-

влачење Хусеин-паше. Чим је повлачење турске војске почело, видјело се како главнина црногорске војске прелази висове дуж правца њиховога кретања, и скоро истога тренутка када су их угледали отпочела је борба. Црногорци су испалили неколико плетуна из својих пушака, а потом, одбацивши их, појурили су, с јатаганима у руци, право међу Турке. Прије него што је турски командант могао и формирати борбену линију његове трупе су се разбиле и разбјежале, али само да би налијетале на сабље горштака. Узалуд су два батаљона Царске гарде покушавала да својом чврстином зауставе напредовање Црногораца. Узалуд је артиљерија, у којој је Црна Гора оскудијевала, сијала смрт кроз редове док су ишли у напад. Артиљерци су поубијани на својим положајима и артиљерија је брзо заћутала. Два сата је трајала борба и бјежање под овим околностима, када је оштар рафал испред њих казао турским трупима да им је одступница пресјечена. Једна дивизија турских ветерана, која им се испријечила, покушала је да заустави Црногорце. Покушај је само довео до њиховог покоља. Црногорци су, хватајући бајонет једном руком, сијали смрт са јатаганом у другој. Турске трупе, према свједочењу њихових непријатеља, држале су се веома храбро, али је све било узалуд.¹

Чини се да је Виљема Дентона, који је до детаља познавао одређене периоде црногорске историје, највише фасцинирала личност Великога војводе Мирка. Он у свом дјелу *Црна Гора њен народ и његова историја* егзалтирано коментарише да нико у границама Црне Горе није уживао већу популарност. "...Ни за кога се не би могло више сматрати да би побиједио на избору популарности од Великога војводе Мирка. Ватрени јунак, сушти *beau-idéal* црногорскога витештва, био је поуздани вођа у свакој борби, а његова јуначка дјела и јуначка дјела оних којима је командовао на Граховцу још увијек су омиљени предмет

¹ Виљем Дентон, *Црна Гора, њен народ и његова историја*. Подгорица: ЦИД, 1996, стр. 208-210. Даљи опис битке гласи: "Паша који је командовао овим трупима убијен је и његови људи су изгинули, сваки обични војник са својим командантом. Отпор, међутим, који је пружио један дио турске војске омогућио је многим трупима да се спасе бјекством. Главни дио војске, међутим, под вођством Хусеин-паше, био је расут по Граховском пољу. Црногорци су изгубили 400 људи. Од Турака 2,237 лешева изборорано је на заравни Граховца, а цијели губитак док нијесу стигли до безбједног мјеста попео се на 4,000; уз ово читава њихова артиљерија, војне залихе и барјаци пали су у руке побједницима. Ови су се одиста могли дивити потпуности своје побједи. Изрази њихове задивљености избили су у казивањима која одишу духом хебрејске поезије, ..." И Александар Дивајн (Alexander Devine) у свом дјелу *Црна Гора у историји, политици и рату* (*Montenegro in History, Politics, and War*. London: T. Fisher Unwin Ltd. 1918) истим тоном говори о великој црногорској побједи на Граховцу. Он каже да су Турци доживјели "тако стравичан пораз на Граховцу, од стране Даниловога брата Мирка ("Мача Црне Горе" и оца краља Николе), да су спремно прихватили предлог Француске и Русије да се Европска комисија састане у Цариграду и ријеша спор међу зараћеним странама". (/they/ received such a crushing defeat at Grahovo, at the hands of Danilo's brother Mirko ("the Sword of Montenegro" and father of King Nicholas), that they readily accepted a proposal made by France and Russia for the meeting of a European Commission at Constantinople which should settle the differences between the belligerents. p.31)

вечерњих приповиједања у сеоским кућама по Црној Гори. Његово присуство, вјеровало се, обезбједило би побједу његовој војсци ма гдје да би га позвали да им командује. Његови храбри подвизи више звуче као они хомеровских јунака него деветнаестовјековнога војника. Његов подвиг на Острогу када је одбио турску војску и потом се повукао, не допуштајући им никакву надмоћност ни током свога повлачења, дјелује као бајка."²

Други британски историограф, Александар Дивајн, биљежи војничку славу великога војводе Мирка Петровића у рату са Турском из 1862. године, што је био први велики догађај за вријеме владавине његовога сина Николе I Петровића. Он истиче да су Црногорци у овај рат ушли да би помогли својој браћи у Херцеговини. "Али упркос јуначким подвизима црногорскога команданта, Мирка, који је са двадесет и шест људи одбранио манастир Острог, и сатјерао Турке у безизлазан положај у великом окршају код Ријеке, непријатељ је под руководством Омер Паше... освојио горње крајеве, углавном захваљујући већој дисциплини и супериорнијем наоружању."³

Да се војвода Мирко и у овим окршајима показао жестоки ратником, и "мачем Црне Горе",⁴ свједоче и услови које су побједници поставили у Скадарском споразуму, од 31. августа 1862. године, којим је рат завршен, а који су, наводи Дивајн, били веома тешки: "Да нико у Књажевину не може ући без пасоша; да се никакав ратни материјал не може увести у земљу преко луке Бар; да се Мирко Петровић пошље у доживотно изгнанство; и да се Турцима дозволи да заузму главни пут од Херцеговине до Скадра, између Никшића и Спужа."⁵ Последње двије одредбе које су у потпуности кршиле црногорски национални суверенитет, срећом, нијесу никада спроведене. "Мирко је наставио да живи у својој родној земљи до смрти 1867,⁶ а турско заузимање главнога пута, које би одсјекло Црну Гору од Брда, није никада довршено".⁷

Британци су забиљежили да је велики војвода Мирко Петровић са истом жестином и енергијом сређивао и прилике унутар Црне Горе.

² Ibid. p. 215.

³ Alexander Devine, *Montenegro in History, Politics, and War*. London: T. Fisher Unwin Ltd. 1918, p.36 "But despite the heroic exploits of Mirko, the Montenegrin Commander-in-chief, who defended the Upper Monastery of Ostrog with twenty-six men, and held the Turks at bay in the pitched battle of Rjeka, the enemy, under the leadership of Omer Pasha, a Croat by birth, gained the upper hand, a result largely due to their superior discipline and armament."

⁴ "the Sword of Montenegro" (Devine).

⁵ A. Devine, p.36 "No family was to enter the Principality without a passport; no war material was to be brought into the country by the port of Antivari; Mirko Petrovitch was to be banished for life; and the Turks were to be allowed to occupy the high-road from Herzegovina to Scutari, between Niksitch and Spuzh."

⁶ Виљем Дентон у дјелу *Црна Гора, њен народ и његова историја* детаљније наводи: "Мирко је умро од колере 1865(sic!), и лежи сахрањен поред Великога Владике Петра I, у истој цркви у којој је и његов брат Данило сахрањен пет година раније." (п. 215).

⁷ A. Devine, p.36 "Mirko continued to live in his native land until his death in 1867, and the Turkish occupation of the great high-road, which would have cut off Tsernagora from the Brda, was never an accomplished fact."

Када је дошло до незадовољства и побуне у пограничном појасу због енергичнога сузбијања пљачкашких похода међу Турке, на које су Црногорци били навикли, у британској литератури се указује да је та побуна била брзо угушена управо захваљујући Мирковој жестини; мада су Кучи касније ипак иступили из њиховога поданства.

Па ипак, велики војвода није био само срчани вођа. У британској историографији забиљежени су занимљиви подаци који личност војводе Мирка Петровића освјетљавају из мање познатог, али не и мање интересантног угла. Записано је да је стрпљиво и предано радио на реорганизацији војске и прилагођавању њихове тактике захтјевима времена; али су регистровани и његови експерименти са оризом и кафом и његов напор да стијене око Ријеке учини плодним, што су Британци оцијенили сликом узорнога и ученога пољопривредника.

"У мочварама близу извора Ријеке," каже Виљем Дентон, "Мирко, отац владајућега Књаза, засадио је прије пар година неколико њива ориза, а на брдима између Даниловграда и села Градац, овај исти ратник земљорадник засадио је једну експерименталну плантажу кафе; колико је, међутим, успио у свом покушају да повећа број црногорских производа, не могу рећи."⁸ На основу ових података, није невјероватно претпоставити да је управо он подстицао гајење бијелога дуда, а по неким записима гајила га је већина сеоскога становништва на југу земље, те је свила брзо постала један од најважнијих артикала који су се извозили из Црне Горе. Око Даниловграда налазила су се легла свилених буба која су припадала Књазу; а одгајале су се бесплатно и дијелиле било коме сељаку који би их желело".⁹

У записима о великоме војводи Мирку није изостала ни чињеница да је објавио књигу пјесама, што показује да је и он успјешно његовао дар за писање поезије, који је био насљедан у његовој породици.¹⁰

У британској литератури наилазимо на још једно интересантно размишљање. Наиме, Британци истичу како у Црној Гори начин бирања књаза никада није слиједио правила која су се примјењивала на насљеђивање имања. "Подесност, а не рођење, једино је било од значаја за књаза и народ."¹¹ Тако је послје смрти владике Петра II Петровића Његоша, за књаза заправо изабран Мирков млађи брат Данило Петровић.

На скупштини сазваној 1855. године, поред новог *Законика* који је књаз Данило припремио, заснованог на ономе који је обзнанио Петар I, усвојен је и декрет којим се регулисало насљеђивање врховне власти, па је његов синовац, Мирков син, Никола Петровић, тада мла-

⁸ В.Дентон, п.14

⁹ Виљем Дентон је записао да је "у рату од 1862., војска Омер паше, међутим, продрла ... чак до овога села /Даниловграда/, и уништила свако дрво које је књаз Данило био посадио. Истовјетно уништавање овога дрвећа вршено је свуда докле год су турски војници доспјели; и мада су засади дуда у Даниловграду поново у цвату, дрвеће је још младо, и требаће много година да се поправи штета коју су турске трупе нанијеле." (п. 15)

¹⁰ Види: В.Дентон, п.214-215.

¹¹ В. Дентон, п.213-214.

дић од четрнаест година, одређен за насљедника. Да би одговарао положају који је у будућности требало да заузме, Николу су послали на школовање у Париз. "Нико ... није очекивао да ће насљедник бити тако млади књаз, те су се наравно и осјетиле и слободно изразиле сумње да би се он могао показати недорастао задатку, али су ипак заборављене током његове успјешне владавине."¹²

По другом тумачењу Николин долазак на власт, заобилажењем свога оца, није био резултат старог обичаја по којему је синовац насљеђивао стрица владику, већ зато што су Данилова удовица, књегиња Даринка, и трезвенији дио народа, сматрали да је Мирко, иначе врхунски војсковођа, био исувише пламене природе, а премало верзиран у дипломатску вјештину, да би стао на чело Државе.¹³

Мирку је тако било суђено да било каква права по рођењу која су му могла припадати, буду потиснута интелектуалним правима његовога млађега брата; да би, 1860, био поново изостављен, а његов син изабран да буде владар Црне Горе. У оба случаја он је одано прихватио избор којим је био скрајнут. Само је то прећутно одобравање, сматра хроничар,¹⁴ обезбиједило мир Црној Гори; а самоодрицање таквога чо-вјека било је значајно, значајније уистину него његова војничка вјештина, оштроумност и жестока храброст.

¹² Ibid.

¹³ A. Devine, p.34-35 "His (Nikola's) succession, to the exclusion of his father, the famous Voivode Mirko, was not due to any following of the old custom whereby nephew succeeded uncle as Vladika, but to a feeling on the part of Danilo's widow, Princess Darinka, and of the more sober section of the nation, that Mirko, admirable guerilla leader though he might be, was too much of a fire-brand, and too little versed in the diplomatic arts, to be set at the head of the State."

¹⁴ В.Дентон, п.214-215.

Bojka DJUKANOVIC

MIRKO PETROVIC, THE GREAT DUKE
Summary

The paper presents the character of one of the most famous Montenegrin warriors and one of the most eminent personalities in Montenegro in the second half of the nineteenth century as seen by the British historians and publicists. The Great Duke Mirko Petrovic, brother of Prince Danilo and father of King Nikola, was described as a wise and thoughtful man, admirable guerilla leader, with intellectual curiosity and a gift for writing poetry, but too much of a fire-brand to be set at the head of the State.